
ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Передмова	7
Розділ 1	
Науково-теоретичні підходи до підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	12
1.1. Сутність, структура та зміст дослідницько-інноваційної діяльності	12
1.2. Особливості дослідницько-інноваційної діяльності докторів філософії	42
1.3. Вимоги до докторів філософії як суб'єктів дослідницько-інноваційної діяльності	65
1.4. Зміст і структура готовності майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	77
<i>Висновки до розділу 1</i>	98
Розділ 2	
Зарубіжний і вітчизняний досвід підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	102
2.1. Особливості докторської підготовки в Європі та світі	102
2.2. Історія становлення та розвитку третього рівня вищої освіти в Україні	134
2.3. Оцінка сучасного стану підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності у вітчизняних закладах вищої освіти	155
<i>Висновки до розділу 2</i>	169
Розділ 3	
Концептуальні основи підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	172
3.1. Методологічні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	172

3.2. Концепція підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	194
3.3. Концептуальна модель підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	203
<i>Висновки до розділу 3</i>	219
Розділ 4	
Науково-методична система підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	223
4.1. Організаційні та нормативно-методичні умови підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	223
4.2. Зміст освітньої складової підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	241
4.3. Методичні аспекти підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності	258
4.3.1. Формування проектної культури майбутніх докторів філософії	258
4.3.2. Організація роботи над дисертаційним дослідженням як дослідницьким проектом	272
4.3.3. Підготовка до написання статей у наукових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах.	283
4.3.4. Заходи з професійного розвитку майбутніх докторів філософії	289
4.4. Квазі-дослідницько-інноваційна діяльність майбутніх докторів філософії	306
<i>Висновки до розділу 4</i>	343
Висновки	346
Список використаних джерел	353
Додатки	420

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

CV – Curriculum Vitae (резюме)

EUA – European University Association (Асоціація європейських університетів)

EUA–CDE – EUA Council for Doctoral Education (Рада з докторської освіти при Асоціації європейських університетів)

EURODOC – European Council of doctoral candidates and young researchers (Європейська Рада докторантів та молодих дослідників)

IMRAD – Introduction, Metodology, Results, Analysis, Discussion (стандарт наукової публікації)

Moodle – Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище)

PhD – доктор філософії

PhD – студент – аспірант

R&D (Research&Development) – дослідження і розробки

STEM – Science, Technology, Engineering and Mathematics

ВАК – Вища атестаційна комісія України

ВВП – внутрішній валовий продукт

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ДАК – Департамент атестації кадрів (МОН України)

ДИС – дослідницько-інноваційне середовище

ЄДП – Єдиний дослідницький простір

ЄКТС – Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система

ЄПВО – Європейський простір вищої освіти

ЄПДО – Європейський простір докторської освіти

ЄС – Європейський Союз

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗНЗ – загальноосвітній навчальний заклад

ЗНУ – Запорізький національний університет

ІКТ– інформаційно-комунікаційні технології

ІПНР – індивідуальний план наукової роботи

ІППР – індивідуальний план професійного розвитку

- ІСР – ієрархічна структура робіт
КМУ – Кабінет Міністрів України
Мо – мода (у статистиці)
МОН – Міністерство освіти і науки
МОНМС – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
МСКО – Міжнародна стандартна класифікація освіти
НАН – Національна академія наук України
НаУКМА – Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Нацагенство – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
НДДКР – науково-дослідна, дослідно-конструкторська робота
НДР – науково-дослідна робота
НМКД – навчально-методичний комплекс дисципліни
НПП – науково-педагогічний працівник
НРК – Національна рамка кваліфікацій
НТСАДМВ – наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених
ОДГ – організаційно-діяльнісна гра
ОЕСР – організація економічного співробітництва та розвитку
ОНП – освітньо-наукова програма
ОПВ – об'єкти права інтелектуальної власності
СВР – спеціалізована вчена рада
Ст. – стаття (Закону)
УкрІНТЕІ – Український інститут науково-технічної та економічної інформації
ЦОВВ – центральний орган виконавчої влади
ЮНЕСКО (UNESCO) – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

*Мойй матусі,
з великою любов'ю, глибокою
пошаною та безмежною вдячністю*

ПЕРЕДМОВА

В умовах сучасних глобалізаційних викликів надзвичайно важливою стає роль освіти, науки, інновацій як ключових сфер, що мають створити умови для інноваційного розвитку економіки та суспільства, забезпечити покращення якості життя та добробуту громадян, підвищити економічну конкурентоспроможність нашої держави на європейському та світовому рівнях.

У контексті реалізації положень Лісабонської угоди (2007) щодо принципів функціонування Європейського Союзу, яка поставила за мету створення єдиного європейського дослідницького простору та перетворення ЄС на знаннєву спільноту з економікою знань [614], а також Бельгійського комюніке (2009) Міністрів освіти країн ЄС «Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі», яке відзначає, що вища освіта має бути заснована на сучасних наукових дослідженнях і сприяти зростанню кількості людей із дослідницькою компетентністю та здатністю до продукування та поширення інновацій [675], на особливу увагу заслуговує дослідницько-інноваційна діяльність закладів вищої освіти, які мають стати, за відомою моделлю «потрійної спіралі» Г. Іцковіца, центрами інноваційних перетворень у сучасному суспільстві, здійснюючи свою діяльність одночасно за трьома взаємопов'язаними напрямками: навчання, наукові дослідження, інноваційне впровадження високих технологій і виведення їх на ринки (технологічний трансфер) [144].

Саме необхідність кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості й конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний

освітньо-науковий простір зумовили розробку Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), яка ґрунтується на рекомендаціях Нової стратегічної програми європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020» (2011), і одним зі своїх стратегічних напрямів вбачає розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі [389].

Реформування вищої освіти в напрямку перетворення її на потужний інтелектуальний ресурс інноваційного розвитку знайшло своє відображення в новому Законі України «Про вищу освіту» (2014), який покликаний створити умови «для підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни». Згідно із зазначеним Законом, одним із основних завдань закладів вищої освіти є забезпечення органічного поєднання освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, метою яких є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень та їх спрямування на створення та впровадження нових конкурентоспроможних технологій для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу [368].

Як зазначається в Білій книзі національної освіти України, великої уваги сьогодні потребує дослідницько-інноваційна підготовка науково-педагогічних працівників вищої школи, адже від кваліфікації науково-педагогічного персоналу залежить якість вищої школи, що відповідає за продукування всіх категорій педагогічних і науково-педагогічних працівників [28].

З огляду на те, що підготовка наукових кадрів в Україні зазнала фундаментальних змін, пов'язаних із запровадженням у 2016 році європейської моделі підготовки доктора філософії (англ. Doctor of Philosophy – PhD) відповідно до затвердженого КМУ України Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти та наукових установах (2016) [382], вітчизняна вища освіта зіткнулася з низкою проблем, що зумовлені суперечностями між:

- становленням і розвитком третього рівня вищої освіти в Україні та недостатнім нормативно-організаційним забезпеченням цього процесу;

- необхідністю здійснювати підготовку докторів філософії за освітньо-науковими програмами та нерозробленістю теоретичних і навчально-методичних аспектів їх змістового наповнення;
- задекларованим положенням про те, що майбутній доктор філософії згідно з Національною рамкою кваліфікацій (2011) має бути здатним розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності [373] та відсутністю науково обґрунтованої системи підготовки аспірантів до дослідницько-інноваційної діяльності;
- зростанням вимог суспільства до університетської науки та наукових працівників і недостатньою розвиненістю інноваційного середовища, покликаного забезпечити формування готовності майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності у висококонкурентних умовах вітчизняного та європейського дослідницького простору.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема формування готовності майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності не була предметом спеціальної рефлексії, що виявляється в нерозкритій сутності та структурі цього феномена, відсутності теоретично та методологічно обґрунтованої моделі та науково-методичної системи підготовки аспірантів до дослідницько-інноваційної діяльності, нерозробленості критеріїв щодо визначення рівнів готовності до цього виду діяльності.

Отже, актуальність зазначеної проблеми, пов'язаної з необхідністю розробки концептуальної моделі та педагогічної системи формування готовності майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності як складової їх професійної підготовки під час навчання в аспірантурі, й зумовила вибір теми наукового дослідження.

Роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Запорізького національного університету в рамках НДР «Психолого-педагогічні засади розвитку компетентності суб'єктів освітнього простору» (№ держреєстрації 0116U004863, термін виконання: 2015–2020 рр.) та міжнародного проєкту EUROPROC (587321-EPP-1-2017-1-UA-EPP)МО-

MODULE) за європейською програмою Еразмус+, модуль Жана Моне «European Project Culture» (термін виконання: 2017–2020 рр.). Окремі частини монографії ґрунтуються та є логічним продовженням досліджень, розпочатих у рамках НДР «Державне регулювання розвитку науки в Україні» (№ держреєстрації 0112U001521, термін виконання: 2012–2015 рр.).

У Додатку 1 наведено список публікацій авторки монографії за темою проведеного дослідження в кількості 66 джерел.

*Авторка висловлює слова глибокої вдячності своєму науковому консультанту, проректору з науково-педагогічної та навчальної роботи ЗНУ, доктору педагогічних наук, професору **Гурі Олександрю Івановичу** за професійні консультації та поради з проведення дослідження, а також ректорату Запорізького національного університету, зокрема ректору ЗНУ, доктору історичних наук, професору **Фролову Миколі Олександровичу**, проректору з наукової роботи, доктору історичних наук, професору **Васильчуку Геннадію Миколайовичу**, проректору з науково-педагогічної роботи, доктору історичних наук, доценту **Каганову Юрію Олеговичу** за організаційну підтримку провадження експериментальної частини роботи. Авторка щиро дякує за всебічно надану допомогу та неоціненний досвід, отриманий під час спілкування, науковим наставникам: першому віце-президенту Національної академії педагогічних наук, доктору педагогічних наук, професору **Луговому Володимирі Іларіоновичу** та керівнику Українського міжуніверситетського шекспірівського центру, доктору філологічних наук, професору **Торкут Наталії Миколаївні**. Авторка дякує рецензентам монографії: ректору Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, академіку Національної академії педагогічних наук України, доктору педагогічних наук, професору **Прокопенку Івану Федоровичу**, віце-президенту Української асоціації дослідників освіти, доктору педагогічних наук,*

*професору кафедри іноземних мов Уманського державного педагогічного університету **Заболотній Оксані Адольфівні**, доктору педагогічних наук, професору кафедри загальної математики Запорізького національного університету **Андрєєву Андрію Миколайовичу** за вважену експертну оцінку результатів, висвітлених у монографії. Окрему подяку авторка висловлює виконавцям міжнародного проекту EUROPROC, доцентам ЗНУ **Тупахіній Олені Володимирівні**, **Вороновій Наталії Валентинівні**, **Сарабєєву Володимирі Леонідовичу** за ефективну командну роботу та отримані здобутки проекту, що знайшли своє втілення в роботі. Авторка підкреслює, що проведення цього дослідження було б неможливим без постійної підтримки з боку батьків, чоловіка та дітей, яким висловлює безмежну вдячність за любов і розуміння.*

РОЗДІЛ 1

Науково-теоретичні підходи до підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності

У Розділі 1 розроблено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема розкрито сутність і структуру дослідницько-інноваційної діяльності та споріднених із нею категорій (дослідницька діяльність, інноваційна діяльність, інноваційно-дослідницька діяльність, науково-інноваційна діяльність), а також встановлено особливості дослідницько-інноваційної діяльності докторів філософії та сформульовано вимоги до них як суб'єктів цієї діяльності в закладі вищої освіти. З урахуванням існуючих у літературі підходів щодо визначення змісту готовності фахівців до інноваційної професійної діяльності та її структурно-компонентного складу розкрито сутність готовності докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності та запропоновано її структуру.

1.1. Сутність, структура та зміст дослідницько-інноваційної діяльності

З огляду на те, що поняття «дослідницько-інноваційна діяльність» є новим як у науково-педагогічному, так і законотворчому дискурсі, зосередимося спочатку на розкритті сутності цього феномена, адже ще Р. Декарт підкреслював, що точне визначення слів може позбавити людство половини його помилок.

Теоретичний аналіз поняття «дослідницько-інноваційна діяльність». Термін «дослідницько-інноваційна діяльність» увійшов до наукового тезариусу на початку ХХІ сторіччя разом із науковими працями

В. Лугового, Ж. Таланової [234–238]. Ширшого використання він набув після опублікування Білої книги національної освіти України [28] і надалі знайшов своє застосування в нормативних документах із освітньої діяльності, зокрема в Національній рамці кваліфікацій [373] та Законі України «Про вищу освіту» [368]. Констатуємо, що до цього часу розкриття сутності поняття «дослідницько-інноваційна діяльність» не було предметом окремого розгляду науковців; тому не отримало чіткого визначення ні в науково-педагогічній літературі, ні в законодавчих актах з питань освіти та науки.

Дослідивши етимологічне походження словосполучення «дослідницько-інноваційна діяльність», з'ясуємо, що воно утворилося в результаті зрощення полісемічного іменника «діяльність» з конкретизованим прикметником «дослідницько-інноваційна», який належить до категорії відносних, а тому вказує на відношення до іменника та наявність рівноправних ознак, які можуть бути як однорідними, так і неоднорідними [68].

Однорідними вважаються ознаки, які характеризують одну якість предмета. У цьому випадку при трансформації складного прикметника між його компонентами можна поставити сурядні сполучники «та», «і»: «дослідницька та інноваційна діяльність».

Водночас, особливістю неоднорідних означень є те, що вони послідовно уточнюють об'єкт, тому зазвичай використовуються в суворо визначеній послідовності (їх не можна змінювати місцями). У цьому випадку між складовими елементами складного прикметника можна поставити сурядні сполучники «не лише...але й...»: «не лише дослідницька, але й інноваційна діяльність».

Для того, щоб визначити, який варіант реалізується в досліджуваному понятті, необхідно з'ясувати, однорідними чи неоднорідними виступають такі ознаки діяльності як дослідницька та інноваційна, що потребує окремого термінологічного аналізу понять «дослідницька діяльність» та «інноваційна діяльність».

Як свідчить теоретичний аналіз, проведений Т. Голуб [81, с. 118], категорія «дослідницька діяльність» використовується в психолого-педагогічній літературі з 80-х років минулого століття. Серед

психологів, які займалися вивченням цього поняття, можна відзначити С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, І. Зимню, О. Леонтовича, О. Обухова та ін. Свій внесок у педагогічну науку з точки зору розкриття змісту категорії «дослідницька діяльність» зробили також М. Князян, О. Новиков, І. Попова, Н. Рашидова, Н. Сичкова, Є. Шашенкова та ін. Деякі приклади щодо розкриття змісту поняття «дослідницька діяльність» у сучасній науковій літературі наведено у табл. 1.1, аналіз яких дозволив виявити основні характеристики цієї діяльності (рис. 1.1).

Таблиця 1.1 – Зміст поняття «дослідницька діяльність»

Зміст поняття	Джерело
1	2
діяльність, що пов'язана з пошуком відповіді на творче дослідницьке завдання і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановку проблеми; вивчення теоретичних напрацювань за визначеною темою; добір методик дослідження та практичне оволодіння ними; збір матеріалів, їх аналіз, узагальнення, власні висновки	М. Князян [169, с. 22]
діяльність, що спрямована на вирішення «творчої, дослідницької задачі з попередньо невідомим вирішенням ... і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановку проблеми, вивчення теорії, присвяченої даній проблематиці, підбір методик дослідження і практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, власні висновки»	О. Леонтович [221]
один з видів пізнавальної діяльності людини, у процесі здійснення якої вивчаються не тільки використовувані в безпосередній практиці об'єкти, але й нові, виявлені в ході розвитку самої науки, нерідко задовго до їх практичного застосування; в результаті чого отримані нові знання характеризуються надійністю, обґрунтованістю, об'єктивністю, доказовістю та точністю	Н. Рашидова [406, с. 214]
діяльність з отримання нового знання, його організації, функціонування, зберігання та розповсюдження	В. Богословський, В. Лаптев [36, с. 45]

Закінчення таблиці 1.1

1	2
діяльність, що спрямована на відтворення й аналіз вже існуючої, та на отримання нової інформації. Тобто, внутрішньо вона спрямована на пізнання, а зовні – на виробництво. Відповідно, внутрішнім результатом дослідницької діяльності є набуті суб'єктивно нові знання, вміння та навички, а зовнішнім її результатом є об'єктивно нові знання	Т. Голуб [81, с. 118]
діяльність, яка характеризується фактором «відкриття» нового знання на основі попередніх знань і досвіду людини	О. Новіков [328, с.13]
діяльність відображення, головний зміст якої становить віддзеркалення у головах дослідників об'єктів і предметів пізнання	Ю. Сурмін [457, с. 53]
діяльність, обумовлена логікою наукового дослідження: це постановка мети, формулювання гіпотези, її перевірка, аналіз отриманих результатів	О. Віхорева [61]
конструктивна творча діяльність з побудови наукової картини світу	О. Єфімова [126]
цілеспрямована планована діяльність з метою отримання нової інформації, яка може слугувати основою при отриманні нових результатів	Н. Сичкова [461]
колективна або індивідуальна діяльність, здійснювана на основі методів наукового пізнання, спрямована на отримання нового, точного, об'єктивного та системного знання про світ, людину, її діяльність, яке збагачує науку, культуру та цивілізацію	І. Попова [364]
специфічна людська діяльність, яка регулюється свідомістю та активністю особистості, спрямована на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом якої є нове знання, отримане відповідно до поставленої мети, об'єктивних законів і наявних обставин, що визначають реальність і досяжність мети. Визначення конкретних способів і засобів дій через постановку проблеми, вичленення об'єкта дослідження, проведення експерименту, опис і пояснення фактів, отриманих в експерименті, створення гіпотези (теорії), прогнозування та перевірку отриманого знання	І. Зимня, Є. Шашенкова [137]

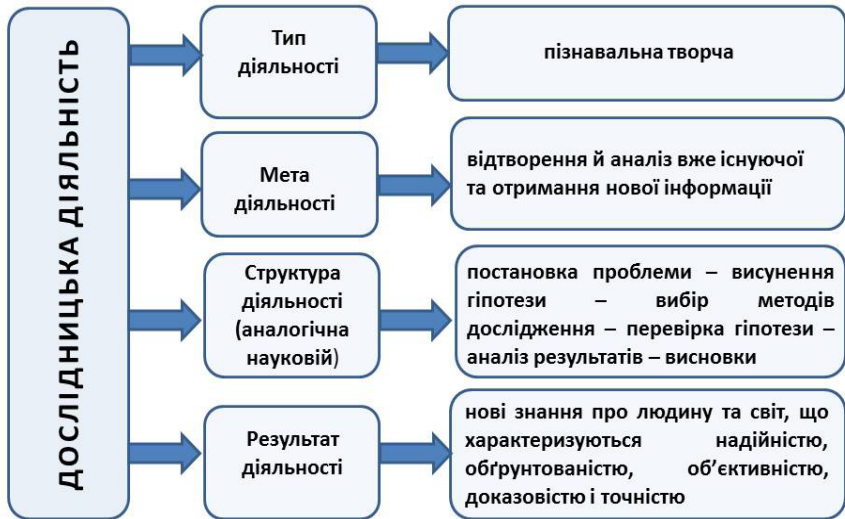

Рисунок 1.1 – Основні характеристики дослідницької діяльності

Відтак, наведені приклади дозволяють нам визначити *дослідницьку діяльність* як пізнавальну творчу діяльність, що розгортається за структурою наукового дослідження і спрямована на відтворення існуючої та отримання нової інформації. Її результатом є нові знання про людину та світ, що характеризуються надійністю, обґрунтованістю, об'єктивністю, доказовістю й точністю.

Перейдемо до розкриття сутності поняття «інноваційна діяльність». Оскільки прикметник «інноваційна» є похідним від іменника «інновація», з'ясуємо спочатку значення цієї лексеми. Термін «інновація» походить від англійського слова «innovation», що складається з двох частин: основи «novatio» (лат.) – «новизна, новація, оновлення» та англійського префікса «in» – «в», що означає «введення новинок, новацій, новизни». Українським аналогом цього поняття вважається словосполучення «нововведення», яке означає процес використання новизни. Як підкреслює О. Герасименко, новинка – це завжди щось нове: винахід, новий метод, новий порядок тощо; а нововведенням новинка стає з моменту свого розповсюдження. Тому фактично, під інновацією